

TÜRK SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİNİN FİNANSAL SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Neşe Önder Yaşar¹- Muhammed Karataş²

¹ [ORCID ID: orcid.org/0000-0002-9096-0827](https://orcid.org/0000-0002-9096-0827)

² [ORCID ID: orcid.org/0000-0002-2490-6531](https://orcid.org/0000-0002-2490-6531)

Öz

Dünya genelinde neredeyse her toplumda bireyler yaşamın doğal parçaları olan hastalık, kaza, doğum ve ölüm gibi olaylar sebebiyle maruz kalacakları gelir kaybı ve/veya gider artışı tek başına karşılayacak güçte değildir. Tarihe baktığımızda bu güce sahip olmamanın özellikle işçi sınıfında grevlere, isyanlara ve çatışmalara neden olduğu görülmektedir. Bu sebeple hem bireylerin kendilerini ve ailelerini güvende ve koruma altında hissetmeleri hem de toplum huzur ve barış ortamının sağlanması için sosyal güvenlik sistemleri oldukça büyük önem arz etmektedir. Ancak Türkiye’de sosyal güvenlik sistemi ciddi finansal sorunlar yaşamaktadır. Bu finansal sorunların çözülmesi, sosyal güvenlik sisteminin sürdürülebilirliği için temel şarttır. Dolayısıyla gelecek nesiller için de sosyal güvenliğin devam etmesi bugün bu finansal sorunların çözümüne bağlıdır. Bir sorunun en uygun çözüm aracı/araçları ile çözülebilmesi için o sorunun ancak tüm özellikleri ile irdelenmiş olması gerekmektedir. Bu sebeple çalışmada öncelikle finansal sorunlara neden olan unsurlar analiz edilmeye çalışılmıştır. Akabinde sorunların üstesinden gelebileceğine inanılan çözüm önerileri sunulmuştur. Çalışmada nitel bir yöntem olan metin analizi ile veriler toplanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Güvenlik, Sosyal Güvenlik Sistemi, Sosyal Güvenlik Finansman Sorunları.

Atf için:

Önder Yaşar, N. ve Karataş, M. (2022). Türk sosyal güvenlik sisteminin finansal sorunları ve çözüm önerileri. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 11(30), 128-152.

¹ Doktora Öğrencisi, Akdeniz Üniversitesi, E- Posta: nonder3@sgk.gov.tr

² Prof. Dr. Akdeniz Üniversitesi, E- Posta: mkaratas@akdeniz.edu.tr

FINANCIAL PROBLEMS OF THE TURKISH SOCIAL SECURITY SYSTEM AND SOLUTION PROPOSALS

Abstract

In almost every society across the world, individuals are not able to meet the loss of income and / or increase in expenses due to events such as illness, accident, birth and death, which are natural parts of life, by their selves. When we look at the history, it is seen that not having this power caused strikes, riots and conflicts especially in the working class. Therefore, the Social Security System is a great importance both for the individuals to feel safe and under protection and for the society to ensure serenity and peace. However, the Social Security System in Turkey has serious financial problems. Solving these financial problems is essential for the sustainability of the social security system. Therefore, the continuation of Social Security for future generations depends on the solution of these financial problems today. To be able to solve a problem with the most appropriate solution tool (s), that problem should only be examined with all its features. For this reason, in the study, the factors that cause financial problems have been tried to be analyzed. Subsequently, solution suggestions believed to be able to overcome the problems were presented. In the study, data were collected by text analysis, which is a qualitative method.

Keywords: Social Security, System of Social Security, Social Security Fiscal Problems.

GİRİŞ

Sanayi Devrimi ile birlikte sosyal, siyasal ve ekonomik alanda etkili hale gelen liberal anlayış gelişmiş toplumları keskin bir şekilde ikiye ayırmıştır. Bu ayırımın bir tarafında sermaye sahipleri diğer tarafında yaşamak için sahip olduğu tek güçleri emek olan işçi sınıfı olmuştur. Uzun çalışma saatleri, ücretlerin yalnızca günü çıkarmaya yetecek düzeyde olması, iş kazaları sebebiyle işçilerin sakat kalması ya da yaşamlarını yitirmesi, hastalıklar ya da diğer sebeplerle çalışılmayan durumlarda yaşanan sefalet, işçilerin sosyal güvenlik taleplerinin oluşmasına neden olmuştur. İşçileri korumaya yönelik ilk önlemler Sanayi Devriminin yaşandığı İngiltere’de alınmıştır. Sosyal güvenlik kapsamına alınan ilk çalışanlar işçiler, ilk sosyal güvenlik sigortası da iş kazası ve meslek hastalıkları olmuştur. Ancak taleplere kapsamlı olarak ilk kez Bismarck’ın 1880-1890 yılları arasında hazırladığı reform ile yanıt verilmiştir. Reform ile sırasıyla hastalık sigortası, iş kazaları sigortası, yaşlılık ve maluliyet sigortası kanunları çıkarılmıştır (Şenocak, 2009, s.411-419). Bismarck’ın öne sürdüğü bu sistem zorunluluk esasına dayalı, işçi ve işverenlerin ödediği primler ve devlet katkısı ile finanse edilmektedir (Gerek vd., 2013, s.202). Almanya’yı sosyal güvenlik yasaları ile takip eden ülkeler ise sırasıyla Avusturya (1890), Macaristan (1891), Norveç (1894), Fransa (1894), Finlandiya (1895), İtalya (1898), İspanya (1900), İsveç (1901), Hollanda (1901), Lüksemburg (1901) ve Belçika (1903) olmuştur. 1929 Ekonomik Krizi sonrasında bunlara Rusya, Japonya, Kanada, ABD gibi ülkeler olmak üzere diğer ülkelerde eklenmiştir (Şenocak, 2009, s.430).

Almanya’nın ilk sosyal güvenlik mevzuatı sayılan reform ile “sosyal devlete” adım atılmıştır. Sosyal devlet anlayışının gelişmesi ise 1929 Ekonomik Bunalım sonrasında Keynes tarafından öne sürülen ekonomik ve sosyal hayata devlet müdahalesi ile gerçekleşmiştir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Keynes’in “Genel Teori” isimli kitabında önerdiği ekonomik politikalara dayanan refah devleti anlayışının yaygınlaşmasıyla sosyal güvenlik ve istihdam konularında koruma ve eşitlik sağlamada devlet esas görevli kabul edilmiştir. Sosyal güvenlik temel bir insan hakkı olarak kabul edilmiş ve bu hakkı koruma yükümlülüğünü de ulusal yasalarla devletler üstlenmiştir (Yaşar, 2011, s.165-169). 1935 yılında çıkarılan Amerikan Sosyal Güvenlik Yasası’nda devletin sorumlu tutulduğu sosyal güvenlik anlayışının gelişiminde etkili olmuştur (Akyıldız, 1999, s.197-199). İngiltere’de Beveridge’nin hazırladığı raporda; sosyal sigorta kurumlarının birleştirilerek tek bir yönetime sahip olması, sigortalılığın zorunlu olması, tek ve belirlenmiş sabit miktarda prim alınması, her bireyin sosyal güvenlik kapsamına alınması ve asgari hayatlarının temini için yardımların yapılması, sosyal güvenlik finansmanının vergilerle desteklenmesi, etkili bir sosyal güvenlik için diğer sosyal politika önlemleri ile desteklenmesi ve tüm risklerin kapsam içine alınması önerilmiştir (Gerek vd., 2013, s.203). Keynesçi olan Beveridge işsizlik, ölüm, yaşlılık, malullük ve hastalık gibi sosyal risklere karşı bireylerin

devlet tarafından korunması gerektiğini dile getirmiştir (Akyıldız, 1999, s.198).

Osmanlı Devleti döneminde sanayileşmenin tam olarak gerçekleşmemesine bağlı olarak sosyal güvenlik anlayışı doğal, dinsel, aile içi ve meslek içi dayanışma şeklinde gerçekleşmiştir. Bu dönemde bugünkü anlamıyla sosyal güvenliğin oluşmamasının temel nedeni ise, işçi sınıfının olmamasıdır (Organ ve Yavuz, 2017, s.108). Türkiye’de Zonguldak Ereğli Kömür Havzasında çalışan ve bunların ailelerine hastalık, kaza, yaşlılık ve ölüm hallerinde gerekli yardımların yapılabilmesi için işçi ve işverenlerden zorunlu katılım koşulları kapsamında alınan paralarla kurulan Amele Birliği ilk sosyal sigorta uygulaması olarak sayılmaktadır. Ancak Türkiye’de sosyal güvenlik sisteminin kuruluşu esasen 1946 yılında yürürlüğe giren Sosyal Sigortalar Yasası ile mümkün olmuştur (Gökbayrak, 2010, s.143; Şenocak, 2009, s.426-431). 1945 tarihinde çıkarılan İş Kazaları ve Meslek Hastalıkları ile Analık Sigortası Kanunu’nu sırasıyla İhtiyarlık Sigortası Kanunu (1950), Hastalık ve Analık Sigortası Kanunu (1951), Maluliyet, İhtiyarlık ve Ölüm Sigortaları Kanunu (1957) izlemiştir. 1965 yılına gelindiğinde ise 506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu ile dağınık haldeki tüm bu sigorta kolları tek bir kanunla bir araya getirilmiştir. Devlet memurları hakkındaki kanunlar 1949 yılında birleştirilmiş, kendi nam ve hesabına çalışanlara yönelik sosyal güvenlik kanununun çıkarılması ise ancak 1971 yılına denk gelmiştir. 1479 sayılı Esnaf ve Sanatkârlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu Kanunu ile yaşlılık, malullük ve ölüm risklerine karşı korunmaları sağlanmıştır. 1983 yılında ise tarım işçileri ve tarımda kendi nam ve hesabına çalışanlar sosyal güvenlik kapsamına alınmıştır. 2008 yılında kademeli olarak yürürlüğe giren 5510 Sayılı Sosyal Sigortalar Genel Sağlık Sigortası Kanunu (SSGSSK) ile tüm sigorta statüleri ve sigorta kolları tek bir çatı altında toplanmıştır (Gerek vd. 2013, s. 206-207). 1960 ve 1970’li yıllarda hızla gelişim gösteren sosyal güvenlik sistemi 80’lerde duraklamaya başlamıştır (Organ ve Yavuz, 2017, s.108).

Görüldüğü üzere Türkiye’de sosyal sigortaların kuruluşu ve düzenli bir hal alması gelişmiş ülkelerden çok uzun bir süre sonra gerçekleşmişse de sosyal güvenlik sistemi 1990’lı yıllardan itibaren finansman açığı vermeye başlamıştır. Açık, benimsenen devlet garantörlüğünde sosyal güvenlik sistemi anlayışı çerçevesinde merkezi yönetimin bütçesinden yapılan transferlerle karşılanmaktadır. Ancak transferin uzun yıllardır devam ediyor olması genel ekonomiyi olumsuz etkilemektedir (Alper, 2011, s.35; Cural, 2016, s.693).

Mali sürdürülebilirliği temin edebilmek için 1990’lı yılların sonlarından itibaren bir dizi reform yapılmıştır. Bu reformlardan biri sosyal güvenlik kuruluşlarının gelirlerini artırıp giderlerini azaltmaya yönelik hükümleri ile 4447 Sayılı İşsizlik Sigortası Kanunu’nun uygulanmaya başlanmasıdır (Cural, 2016, s.695). Bu kanun ile emeklilik yaşı kademeli olarak artırılmış, prime esas kazançlar artırılmış; bazı sigorta kollarına ilişkin primler yükseltilmiş

ve yeni primler getirilmiş; sosyal sigorta kapsamında bağlanan aylık ve gelirlerin hesaplama yöntemi değiştirilmiştir (Gökbayrak, 2010, s.147). Bir diğeri de 2003 yılında çıkarılan 4632 sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu'yla bireysel emeklilik sisteminin uygulamaya başlanmasıdır (Cural, 2016, s.695). Devam eden dönemde BAĞ-KUR, Sosyal Sigortalar Kurumu ve Emekli Sandığı'nı tek çatı altında birleştiren 5502 Sayılı Kanunu ve farklı sosyal sigorta rejimlerini birleştiren 5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası (GSS) Kanunu yürürlüğe girmiştir. Bugün itibariyle yürürlükte olan 5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortasına göre ilk kez sigortalı olan kadınlar 58 erkekler 60 yaşında emeklilik hakkına kavuşacaksa da emeklilik yaşı kademeli olarak artacak ve nihayetinde 2048 tarihinde kadın ve erkekler için aynı olmak üzere 65 yaş olacaktır (Cural, 2016, s.695; 5510 SSGSSK m.28).

Ancak alınan hiçbir önlem kurumun açığını kapatmaya yetmemiştir. Aşağıdaki tabloda 2015-2019 yılları arasında Sosyal Güvenlik Kurumu'nun gelir ve giderleri gösterilmektedir. Buna göre verilen yıllar içerisinde Sosyal Güvenlik Kurumu sürekli açık vermiştir (Karadeniz, 2014, s.6).

Tablo 1. SGK İstatistikleri 2015-2020 (Milyon TL)

YILLAR	SGK GELİRLERİ	SGK GİDERLERİ	SGK AÇIĞI
2015	220.102	231.546	-11.444
2016	255.880	276.536	-20.656
2017	288.560	312.735	-24.175
2018	369.211	384.962	-15.751
2019	424.228	464.173	-39.945
2020	472.625	540.095	-67,469

Kaynak: (SGK Aylık İstatistik Bültenleri, Aralık 2021).

1. Türkiye'de Sosyal Güvenlik Sistemi

Sosyal güvenlik literatüründe kabul edilmiş tek bir "sosyal güvenlik" tanımı bulunmamaktadır. Kimi tanımlarda sosyal hizmetlerin bir alt dalı olarak sayılmış, kimisinde sosyal hizmetler ile birlikte sosyal refah sağlayıcı iki ayrı araç olarak yorumlanmıştır. Sosyal hizmetlerin bir alt dalı olarak kabul edilmesi halinde sağlık, eğitim, konut yapımı, toplum kalkınması gibi konularla birlikte yoksulluk ve eşitsizlikleri gidermek üzere işlev görmektedir. Bu durumda finansmanı vergilerden sağlanmaktadır ve sunduğu hizmetlerden yararlanmak için katkıda bulunma şartı bulunmamaktadır. Sosyal hizmetlerden ayrı bir araç olarak görülmesi halinde sosyal güvenlik, sosyal sigortalar ve sosyal hizmetlerden oluşan bir sistem olarak yorumlanmıştır. Bu durumda sosyal sigortalarla karşılanmayan hizmetlerin sosyal hizmetler ile karşılanması savunulmuştur (Dilik, 1980, s.73-78).

Sosyal güvenlik dar anlamda ve geniş anlamda olmak üzere iki ayrı şekilde de yorumlanmaktadır. Dar anlamda sosyal güvenlik bazı sosyal riskle-

rin ekonomik etkilerine karşı kişilerin korunması ve güvenliğinin sağlanmasıdır. Bu riskler hastalık, kaza, ölüm gibi kötü olayların yanında evlenme ve doğum gibi sevindirici olaylardır. Bu olayların ortak yanı gider arttırıcı ve gelir azaltıcı etkilerinin olmasıdır (Kırmızı ve Hüseyinli, 2019, s.1206). Dolayısıyla sosyal güvenlik, çalışma hayatı veya diğer fizyolojik, sosyo-ekonomik sebeplerden kişinin yaşamını yitirmesi, çalışma gücünü ve/veya gelirini geçici veya kalıcı olarak kaybetmesi durumunda kişinin kendisinin ya da bakmakla yükümlü olduğu kişilerin maruz kalacakları gelir kayıpları ve gider artışlarına karşı korunması olarak yorumlanmaktadır (Alper, 2019, s.47; Gerek, 2000, s.4; Güvercin, 2004, s.89). Dar anlamda sosyal güvenliğin gayesi asgari yaşam standardı oluşturma ve bunu korumadır (Dilik, 1980, s.77).

Geniş anlamda ise; barınma, gıda, sağlık, korunmasız ve yoksul bireyleri koruma ve bu bireylerin temel kaynaklara ulaşmasını sağlama, bireylerin refah ve sağlığını da içine alan geniş bir konseptte sahiptir (Tatlı ve Göçer, 2015, s.89). Dolayısıyla geniş anlamda yoksulluğa ve muhtaçlığa karşı da bireyi koruma gayesi gütmektedir. Bu anlamda bir sosyal politika aracı olan sosyal güvenlik, bireyi sosyal tehlikelerden koruma amacı dışında toplumda yoksulluğu ve gelir dağılımındaki adaletsizlikleri azaltma ve toplumsal huzuru sağlama amacı da gütmektedir (Kırmızı ve Hüseyinli, 2019, s.1206).

Sosyal güvenlik sistemleri üzerindeki bir diğer ayırım da primli/primsiz ayırımıdır. Buna göre sosyal güvenlik sistemleri primsiz (Beveridge), primli (Bismarck) model ve her iki sistemi de içeren karma model olmak üzere üç gruba ayrılabilir. Bismarck Modeli Almanya'da kurulan, özel sigorta ilkesinde ancak zorunluluk esasına dayalı ve ilk önce sanayi işçilerini kapsama alıp daha sonra diğer işçilere doğru genişlemiş olan modeldir. Beveridge Modeli ise işçilerle sınırlı kalmayarak tüm toplumu sosyal güvenlik kapsamına alması ile genellik; dağılık haldeki sosyal sigorta kurumlarının birleşmesine dayanması ile de teklik ilkesine göre oluşturulmuştur. Sosyal güvenliğin finansmanında bireyin katkısının beklendiği sistemde vergiler sistemin tamamlayıcı gücü olarak kullanılmaktadır (Özmen, 2017, s.600-603). Primli rejimlerde kişiler katkı sağlamaları halinde sosyal güvenlik sisteminden faydalanırken primsiz rejimlerde vatandaş olmaları ve sosyal devlet ilkesi gereği devlet tarafından karşılıksız olarak yararlandırılmaktadır (Tatlı ve Göçer, 2015, s.89). Karma model ise sadece çalışana yönelik olmayıp tüm toplumu kapsayacak şekilde olmasıyla Bismarck Modelinden; finansmanının işçi ücretlerinin belirli bir yüzdesi üzerinden işverenden alınan primle sağlanması bakımından da Beveridge Modelinden farklı olmak üzere her iki modelin özelliklerinin yeni bir uyarlamasıdır (Özmen, 2017, s.603).

Türk sosyal güvenlik sisteminde, hem primli hem de primsiz yöntem kullanılmaktadır. Primli yöntem devlet tarafından kurulup yönetilen ve genellikle sosyal sigorta esaslarına göre düzenlenen primli katkıya dayalı dağıtım yöntemidir. Türkiye'de sosyal sigorta zorunluluk ilkesine bağlıdır (Şenocak, 2009, s.433). Dolayısıyla iş hayatında yer alan herkes zorunlu olarak sosyal

sigortalar kapsamındadır. Bu durum Türkiye’de istihdam eksenli sosyal güvenlik anlayışına işaret etmektedir (Gökbayrak, 2010, s.145-146). Sosyal sigorta, bireylerin karşılaştığı risklerin azaltılmasında ve ekonomik güvenliklerinin artırılmasında fayda sağlamaktadır.

Primsiz yöntem ise kimsesiz, muhtaç, yaşlı, engelli, dul, yetim ve korunmaya muhtaç çocuklara karşılıksız verilen ve genel olarak bütçesi merkezi bütçe, belediye, vakıf ve gönüllü kuruluşlar yoluyla karşılanan katkısız yöntemdir (Yılmaz’dan aktaran Özmen, 2017, s.614).

Sosyal sigortalar, Sosyal Güvenlik Kurumu’nun yetki ve sorumluluğunda devlet tarafından yürütülmektedir (Akpınar ve Öğütoğulları, 2020, s.132). Sosyal sigortalar ile iş kazası, meslek hastalığı, işsizlik, hastalık, ölüm, malullük, yaşlılık, analık ve aile yardımları güvence altına alınmıştır (Bolukçu, 2019, s.6). Benimsenen sosyal sigortalar sisteminin gelir kaynaklarını primler, diğer kaynakların işletmesinden doğan faiz, rant ve kâr gibi unsurlar oluşturmaktadır (Deniz, 2020, s.28). Ancak en büyük kaynak işçinin aylık brüt ücretinin üzerinden hesaplanan ve hem işçiden hem de işveren-den alınan primlerdir (Cural, 2016, s.693; Özsuca, 2003, s.135). Bu anlamda primli (Bismarck) model uygulanmaktadır. Toplanan primler ortak bir havuzda biriktirilir. Bu primler belirlenmiş sigorta kolları üzerinden bu kollardan sağlanacak hakların finansmanında kullanılmaktadır. Akpınar ve Öğütoğulları (2020, s.134) makalelerinde, buraya yöntem kısmı eklenmeli ve yöntemden sonra varsa, alt başlıklara (ikinci, üçüncü düzey başlıklar) yer verilmelidir.

1.1. Türkiye’de Sigorta Kolları ve Sigorta Kollarından Sağlanan Haklar

Türkiye’de sigorta kolları kısa ve uzun vadeli sigorta kolları olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Kısa vadeli sigorta kolları; iş kazası- meslek hastalığı, hastalık ve analık hallerinde maruz kaldıkları gelir azalması ve/veya gider artışında maddi destek sağlamak üzere kurgulanmıştır. İlâveten bu haller sebebiyle ihtiyaç duyulan sağlık yardımlarını içermektedir. Kısa vadeli sigorta kollarından sağlanan maddi destek belirli bir süre için geçici olsa da iş kazası ve meslek hastalığı sonucu kişinin tekrar çalışamayacak hale gelmesi halinde verilen maddi destek (sürekli iş göremezlik geliri) süreklilik kazanmaktadır. İş kazası ve meslek hastalığı sebebiyle ya da sürekli iş göremezlik geliri almakta iken ölen sigortalıların hak sahiplerine bu gelir bağlanmaktadır. Kısa vadeli sigorta kolları prim oranı sigortalıya ait brüt ücretin %2’si kadardır ve tamamını işveren ödemekle mükelleftir. İlâveten brüt ücretin %5’i kadar çalışanın %7,5’i kadar işverenin ödemek zorunda olduğu genel sağlık sigortası primi bulunmaktadır (Kırmızı ve Hüseyinli, 2019, s.1207; Soy, 2020, s.137; 5510 SSGSSK).

İşsizlik sigortası prim oranları çalışan %1, işveren %2 olmak üzere brüt ücretin %3’ü kadardır. Devletin de %1 katkısı bulunmaktadır. İşsizlik sigortası için prim toplama yetkilisi Sosyal Güvenlik Kurumu olsa da bu primler

İşsizlik Sigortası Fonuna aktarılmaktadır (Kırmızı ve Hüseyinli, 2019, s.1207; 4447 İSK, m.49).

Uzun vadeli sigorta kolları; yaşlılık, malullük ve ölüm sigortalarıdır. Bu sigorta kollarının gayesi belirli bir süre çalışma hayatında bulunan kişilerin yaşlanmaları ya da maluliyetleri sebebiyle çalışamaz hale gelmeleri sebebiyle hayatlarının geri kalan kısmında asgari geçim kaynağı sunmak üzere bağlanan aylıklardır. Ölüm aylığı ise, yaşlılık ve malullük aylığı almakta iken ya da almaya hak kazanmış iken ölen sigortalıların hak sahiplerine bağlanmaktadır. Uzun vadeli sigorta kollarının prim oranları toplamı sigortalının brüt ücretinin %20'si kadardır. Bu primin %9'u çalışan hissesi % 11'i işveren hissesidir (Kırmızı ve Hüseyinli, 2019, s.1207; Soy, 2020, s.137; 5510 SSGSSK).

Hem işveren hissesini hem de çalışan hissesini kuruma ödeme yükümlüsü işverendir. Kendi nam ve hesabına çalışanlar için ise tüm primleri ödeme yükümlüsü sigortalının kendisidir (5510 SSGSSK).

Genel sağlık sigortası sigortalıların sağlık giderlerini karşılar iken hem uzun hem de kısa vadeli sigorta kollarına tabi olan sigortalıların hak sahipleri de genel sağlık sigortalısı sayılmakta ve sağlık giderleri genel sağlık sigortasından karşılanmaktadır (5510 SSGSSK).

Tablo 2. Türkiye’de Sigorta Kolları ve Sigorta Kollarından Sağlanan Haklar

Kısa Vadeli Sigorta Kolları	Prim Oranları (İşçi) %	Prim Oranları (İşveren) %	Toplam Prim Oranları %	Sağladığı Haklar
İş Kazası-Meslek Hastalıkları	-	2	2	<ul style="list-style-type: none"> Geçici İş Göremezlik Ödeneği (5510 SSGSSK m.16/a-m.18/a). Sürekli İş Göremezlik Geliri (5510 SSGSSK m.16/b-m.19). İKMH sebebiyle ölüm halinde hak sahiplerine gelir bağlanması (5510 SSGSSK m.20). İKMH sebebiyle ölen sigortalının gelir bağlanmış kız çocuğuna evlenme ödeneği verilmesi (5510 SSGSSK m.20). İKMH sebebiyle ölüm halinde sigortalının yakınlarına cenaze ödeneği verilmesi (5510 SSGSSK m.20).
Hastalık				<ul style="list-style-type: none"> Geçici İş Göremezlik Ödeneği (5510 SSGSSK m.16-m.18/b).
Analık				<ul style="list-style-type: none"> Geçici İş Göremezlik Ödeneği (5510 SSGSSK m.16-m.-18/c). Emzirme Ödeneği (5510 SSGSSK m.16).
İşsizlik²	1	2	3	<ul style="list-style-type: none"> İşsizlik Ödeneği (4447 İSK m.48/a-m.50). Yeni İş Bulma (4447 İSK m.48/b). Aktif İşgücü Hizmetleri Kapsamında Kurs Ve Programlar (4447 İSK m.48/c).
Genel Sağlık Sigortası	5	7,5	12,5	<ul style="list-style-type: none"> Tüm aktif/pasif sigortalılar ve bunların bakmakla yükümlü olduklarına yönelik koruyucu sağlık hizmetleri (5510 SSGSSK m.63/a).

² İlaveten %1 devlet katkısı bulunmaktadır.

				<ul style="list-style-type: none"> • Tüm aktif/pasif sigortalılar ve bunların bakmakla yükümlü olduklarına yönelik ayakta veya yatarak tıbbi bakım ve tedaviler (5510 SSGSSK m.63/b). • Analık halinde yapılacak her türlü tıbbi bakım ve tedaviler (5510 SSGSSK m.63/c). • Ağız ve diş ile ilgili tıbbi bakım ve tedaviler (5510 SSGSSK m.63/d). • Yardımcı üreme yöntemleri (5510 SSGSSK m.63/e). • Tüm tıbbi bakım ve tedaviler için gerekli olan kan ve kan ürünleri, kemik iliği, aşı, ilaç, ortez, protez, tıbbi araç ve gereç, kişi kullanımına mahsus tıbbi cihaz, tıbbi sarf, iyileştirici nitelikteki tıbbi sarf malzemelelerinin sağlanması, takılması, garanti süresi sonrası bakımı, onarılması ve yenilenmesi hizmetleri (5510 SSGSSK m.63/f). • Ayakta ve/veya yatarak tedavinin yerleşim yeri dışında yapılacak olması halinde yol gideri, gündelik ve refakatçi giderlerinin karşılanması (5510 SSGSSK m.65). • Sigortalının yurtdışında görevli olduğu hallerde ve sağlık bakanlığınca yurt içinde tedavisi yapılamayanların yurtdışında sağlık hizmeti almalarının sağlanması (5510 SSGSSK m.66).
--	--	--	--	---

Uzun Vadeli Sigorta Kolları	Prim Oranları (İşçi) %	Prim Oranları (İşveren) %	Toplam Prim Oranları %	Sağladığı Haklar
Yaşlılık	9	11	20	<ul style="list-style-type: none"> • Yaşlılık Aylığı (5510 SSGSSK m.28/a). • Toptan Ödeme (5510 SSGSSK m.28/b-m.31).
Malullük Ölüm				<ul style="list-style-type: none"> • Malullük Aylığı (5510 SSGSSK m.26). • Ölüm Aylığı (5510 SSGSSK m.32/a) • Ölüm Toptan Ödemesi (5510 SSGSSK m.32/b-m.36). • Aylık Almakta Olan Kız Çocuklarına Evlenme Ödeneği Verilmesi (5510 SSGSSK m.32/c-m.37). • Cenaze Ödeneği (5510 SSGSSK m.32/d-m.37).

Kaynak: (www.sgk.gov.tr, İşveren Prim Oranları, 5510 SSGSSK).

2. Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sisteminin Finansman Sorunları

Türk Sosyal Güvenlik Sisteminin finansal sorunları, aktif-pasif sigortalı oran düşüklüğü, sosyal güvenlik sistemine siyasi müdahaleler, sosyal güvenlik ahlakının yetersizliği, kaynakların yerinde ve etkin kullanılmaması ve kurumlar arası koordinasyon eksikliği başlıkları altında irdelenebilmektedir.

2.1. Aktif-Pasif Sigortalı Oran Düşüklüğü

Sosyal Sigorta Sisteminin finansman sorununun en temel nedeni aktif/pasif oranının düşüklüğüdür (Cural, 2016, s.697). Aktif sigortalı; çalışma hayatında bulunması sebebiyle prim ödeyen ya da adına prim ödenen kişiyi ifade

etmekte iken pasif sigortalı; çalışma hayatında bulunmayan, kurumdan gelir ve aylık alan kişileri ifade etmektedir (Alper, 2015, s.6).

Tablo 3'te görüldüğü üzere 2015-2020 yılları arasında hiçbir yılda aktif sigortalı sayısı pasif sigortalı sayısının 2 katını dahi yakalayamamıştır. Bu durum her bir pasif sigortalıya yapılan gelir, aylık ve sağlık giderini üstlenecek 2 aktif sigortalı bile olmadığını göstermektedir. OECD'ye göre sistemin sürdürülebilirliği açısından; aktif/pasif oranının 7 olması gerekmekte olup bu oranın 4'ün altına düşmesi sistemin sürdürülemez hale geleceği anlamını taşımaktadır (Tatlı ve Göçer, 2015, s.89).

Tablo 3. 2015-2020 Yılları Arasında Türkiye'de Aktif-Pasif Sigortalı Sayıları.

Yıllar	Aktif Sigortalı Sayısı (ASS)	Pasif Sigortalı Sayısı (PSS)	ASS/PSS Oranı
2015	20.773.227	11.384.263	1,82
2016	21.131.838	11.755.365	1,79
2017	22.280.463	12.154.140	1,83
2018	22.072.840	12.613.151	1,74
2019	21.912.665,3	12.823.652,83	1,70
2020	23.344.547	13.264.220	1,76

Kaynak: (<https://veri.sgk.gov.tr/verileri-kullanilarak-derlenmistir>).

Türkiye'deki aktif-pasif sigortalı oranının kabul gören orandan uzak olmasının en önemli sebeplerinden biri kayıt dışı istihdam oranlarının yüksekliğidir (Alper, 2011, s.13; Cural, 2016, s.697) Bununla birlikte aktif pasif oranı düşüklüğünün çalışanlara yarattığı prim yükü de kayıt dışılığı bir alternatif olarak gündeme getirmektedir (Organ ve Yavuz, 2017, s.113).

Aktif-pasif sigortalı oranının bu kadar düşük olmasının önemli nedenlerinden bir tanesi erken emeklilik uygulamaları (Cural, 2016, s.697) diğeri de işsizlik oranlarının yüksekliğidir. Çalışmadığı için prim ödeyemeyen kişiler, çalışan kesimin üzerindeki prim yükünü artırmaktadır (Organ ve Yavuz, 2017, s.114).

Aşağıda aktif-pasif sigortalı dengesini bozan unsurlar daha detaylı incelenecektir.

2.1.1. Kayıt dışı İstihdam

Literatürde kayıt dışı istihdam kavramı ilk kez, "Enformel Sektör" olarak Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından 1970 yılında düzenlenen Dünya İstihdam Programı kapsamında hazırlanan Kenya Raporu'nda kullanılmıştır. Raporda formel (kayıtlı) sektör tarafından karşılanamayan açık işsizliğin enformel (kayıt dışı) sektör tarafından emildiği ve kırsal alandan şehirlere göçün beklenen miktarda açık işsizliğe yol açmadığı saptaması yapılmıştır. Avrupa Birliği tarafından 1998 yılında hazırlanan raporda ise kayıt dışı istihdam, nitelik olarak yasal fakat kamu kurumlarına bildirilmemiş herhangi bir ücretli faaliyet şeklinde tanımlanmıştır. Daha kapsamlı olarak kayıt dışı istihdam; hem resmi hem gayri resmi sektörde hem de kayıt dışı ekonomik faaliyetlerde kendi adına ya da ücretli olarak çalışan ve faaliyetleri kamu

kayıtlarına ve istatistiklere yansımayan ve istatistiksel olarak tam hesaplanamayan istihdam şekillerinin tümünü ifade etmektedir (Uğur vd., 2014, s.58-59).

Yereli ve Karadeniz'e göre kayıt dışılık; çalışmanın sosyal güvenlik kurumuna hiç bildirilmemesi ve/veya çalışma gün ya da kazancının eksik bildirilmesi şeklinde gerçekleşmektedir (Canbay ve Demir, 2013, s.306). 1980'li yıllardan sonra gündeme gelen, nedenleri, sonuçları ve yapısı bakımından karmaşık bir kavram olan kayıt dışı istihdam, işverenlerin ve çalışanların maddi sorumluluklardan kaçmak adına elde ettikleri gelirleri kayıt dışında tutmaları ile ortaya çıkar (Kalaycı ve Kalan, 2017, s.18).

Türkiye'deki kayıt dışı istihdamın nedenleri genel olarak şöyle sıralanmaktadır:

1. Ekonomik Nedenler
 - 1.1 İşsizlik
 - 1.2 İşletmelerin Yapısı ve Rekabet Gücü Sorunu
 - 1.3 Gelir ve Vergi Yükü Dağılımında Adaletsizlik ve Yoksulluk
 - 1.4 İstihdamın Sektörel Yapısındaki Değişiklik
2. Sosyal Nedenler
 - 2.1 Hızlı Nüfus Artışı
 - 2.2 Kırsal Kesimden Kente Göçün Sürmesi ve Çarpık Kentleşme
 - 2.3 İşgücünün Niteliği, Eğitim ve Bilinç Seviyesinin Yetersizliği
3. İşletmelerden Kaynaklı Nedenler
 - 3.1 Küçük İşletmelerin Yayınlığı
 - 3.2 İşletmelerin Rekabet Gücünün Düşüklüğü
 - 3.3 Kurumsallaşma Düzeyinin Yetersizliği
 - 3.4 Marka Yaratamama ve Fason Üretim
4. Kamudan Kaynaklı Nedenler
 - 4.1 Bürokratik İşlemlerin Fazlalığı
 - 4.2 Mevzuatın Karışık Olması
 - 4.3 Etkin Denetimin Gerçekleştirilememesi
 - 4.4 Kamu kurumları arasındaki koordinasyon ve işbirliği eksikliği
5. Sosyal Güvenlik Sisteminden Kaynaklanan Nedenler
 - 5.1 Sık Çıkan Sosyal Güvenlik Afları ve Borçlanma Kanunları
 - 5.2 Prim ile Edim Arasındaki Dengesizlik
 - 5.3 Erken Emeklilik
6. Sosyal Yardım Sisteminden Kaynaklanan Nedenler
 - 6.1 Sosyal Yardımlardan Yararlanma Koşullarında Çalışmama Kriterinin

Bulunması

6.2 İşsizlik Ödemeleri (Kalaycı ve Kalan, 2017, s.19; Mahiroğulları, 2017, s.553-558; Kamaloğlu, 2014, s.115; Karaarslan, 2010, s.51-111; Kadim, 2006/28 Sayılı Genelge).

Görüldüğü üzere kayıt dışı istihdamın birçok nedeni bulunmaktadır. Bu haliyle kayıt dışı istihdam oldukça komplike bir konudur. Aşağıdaki tabloda

Türkiye’de 2015-2020 yılları arasında kayıt dışı istihdam oranları görülmektedir. Tablodan da anlaşılacağı üzere son 5 yıldır kayıt dışı istihdam oranlarında bir değişiklik bulunmamakta ve hala ciddi oranlarda yüksektir.

Tablo 4. Türkiye’de 2015-2020 Yılları Arasında Kayıt Dışı İstihdam Oranları

Yıllar	Kayıt dışı İstihdam Oranları (%)
2015	33,57
2016	33,49
2017	33,97
2018	33,42
2019	34,52
2020	30,59

Kaynak: (www.sgk.gov.tr)

Kayıt dışı istihdamın birçok nedeni olduğu gibi sonuçları da birçok alanda etkilidir. Ancak burada yalnızca aktif/pasif sigortalı oranına olan olumsuz etkisinden söz edilmektedir. Kayıt dışı istihdamın yüksek oluşu bu kişilerin aktif sigortalılara dahil olmasını engellediğinden aktif/pasif sigortalı oranında aktif sayısını artıracak bir iyileşmeyi engellemektedir. Bu kişilerin çalışmaları karşılığı kendileri adına ödenecek olan primlerin toplanamamasına sebep olduğundan sistemin gelirlerinin az olmasına neden olmaktadır (Karadeniz, 2014, s.6). İlaveten kayıt dışı çalışmaları sebebiyle bu kişiler “hak sahibi” sıfatıyla kurumdan gelir/aylık alabilmekte, genel sağlık sigortasından da sağlık giderleri karşılanmaktadır. Bu durumda kurum hem gelir elde edemezken hem de fazladan gider yaptığından gider kalemleri artmaktadır.

2.1.2. Sosyal Sigortalar Kanununda Hak Sahipliği Tanımının Geniş Olması

Tablo 2’de sosyal sigorta kolları ve bu kollardan sağlanan haklar açıklanmıştır. Tablo 2’de de bahsedildiği üzere bir kişinin sigortalı olması ile birlikte bazı kişilerin de sigortalı kişiye bağlı olarak bazı hakları elde etme imkânı bulunmaktadır.

5510 SSGSSK’nun belirlediği hak sahipleri; sigortalının eş, çocuk, ana ve babasını ifade etmektedir (5510 SSGSSK m.3/7; Alper, 2015, s.7). Hak sahipliği, Türk Sosyal Güvenlik Hukukunda oldukça geniş yorumlanmaktadır. Buna göre kendi sigortalılığı bulunmayan, kendi sigortalılığından dolayı gelir/aylık almayan eş, çocuk(lar) ve geçimi sigortalı tarafından sağlanan ana baba genel sağlık sigortası kapsamında yer almaktadır (5510 SSGSSK, m.10/a-b-c). Dolayısıyla bu kişilerin tıpkı sigortalı kişiler gibi sağlık giderleri genel sağlık sigortasından karşılanmaktadır.

Ölüm geliri/aylığı açısından ise ölen sigortalının eşi her koşulda hak sahibidir. Evlilik birliğinin ne kadar sürdüğü, dul eşin yaşı, çalışma hayatında bulunup bulunmadığı³, bakımını üstlendiği çocuk(ların) olup olmadığı, gelir durumu dikkate alınmamaktadır (5510 SSGSSK, m.34/a).

Ölüm aylığı/geliri bağlanması için hak sahibi çocuklar adına belirlenen yaş kriteri 18 olsa da çocuğun eğitimine devam etmesi halinde (eğitim kademesine bağlı olarak) aylık bağlama süresi çocuğun 25 yaşını doldurmasına kadar sürebilmektedir. Bununla birlikte kız çocuklarının çalışmaması, bekâr ya da dul olmaları halinde aylık süresi ömür boyu olabilmektedir (5510 SSGSSK, m.34/b-1,2,3, m.34/c).

Ana babanın ölüm aylığı/gelirinden hak sahibi olabilmesi için eş ve çocuklardan artan hisse bulunması ve ana babanın yapılacak gelir testi sonucu gelirlerinin ilgili dönemin asgari ücretinin netinden daha düşük olması gerekmektedir. Ancak ana babanın 65 yaşından büyük olması halinde artan hissenin bulunmasına da gerek yoktur (5510 SSGSSK, m.34/d).

Tablo 5. 2016-2020 Yılları Arasında Ölüm Aylığı/Geliri Alan Kişi Sayıları

Yıllar	2016	2017	2018	2019	2020
Ölüm Aylığı	1.814.407	1.876.504	1.939.548	2.014.189	2.089.682
Hak Sahibi					
(4/a)					
Ölüm Geliri	86.740	89.501	92.215	95.133	95.791
Hak Sahibi					
(4/a)					
Ölüm Aylığı	681.555	702.615	718.817	732.160	745.085
Hak Sahibi					
(4/b)					
Ölüm Geliri	494	641	730	808	912
Hak Sahibi					
(4/b)					
Ölüm Aylığı	208.490	218.807	231.788	242.455	252.358
Hak Sahibi					
(4/b Ta-					
rim)					
Ölüm Geliri	231	292	308	333	338
Hak Sahibi					
(4/b Ta-					
rim)					
Ölüm Aylığı	638.813	654.003	685.893	703.984	726.296
Hak Sahibi					
(4/c)					
Toplam	3.430.730	3.542.363	3.669.299	3.789.062	3.910.462

Kaynak: (veri.sgk.gov.tr 'den derlenmiştir).

Tablo 5'te son 5 yılda ölüm aylığı/geliri alan kişi sayıları gösterilmektedir. Kanunun hak sahipliği koşullarını kişilerin sosyo-ekonomik yapılarına göre

³ Çalışma hayatında bulunması veya kendi sigortalılığından dolayı gelir/aylık alması ölen sigortalıdan bağlanacak aylığın oranına etki etmektedir.

daha detaylı olarak düzenlenmemiş olması pasif sigortalı sayısını artırmaktadır. Bu kişilere ödenen gelir/aylıklar ve genel sağlık sigortası giderleri kurumun gider kalemlerini artırmaktadır. Öte yandan daha da önemlisi bu kişilerin çalışma hayatından ya tamamen uzaklaşmalarına ya da kayıt dışı çalışmalarına neden olmaktadır. Kişilerin üretime katkıda bulunmasını engelleyen bu yaklaşım ile olası gelirden de mahrum kalınmaktadır. Öyle ki hak sahipliği koşullarının daha detaylı düzenlenmiş olması halinde gelir/aylık alan hak sahiplerinden çalışma çağında olanların çalışma hayatına dahil olması ile aktif sigortalı sayısı artacak, bu kişiler adına ödenen primler de kurumun gelirlerini artıracaktır.

Tablo 6. Türkiye’de 2020 Yılında Çalışma Çağında Olduğu Halde Gelir/Aylık Alan Hak Sahiplerinin Sayısı

Yıl		2020
Ölüm Aylığı (4/a)	Eş (Erkek)	16.401
	Eş (Kadın)	527.685
	Erkek Çocuk	65.625
	Kız Çocuk	475.866
	Ana-Baba	5.243
Ölüm Geliri (4/a)	Eş (Erkek)	174
	Eş (Kadın)	31.743
	Erkek Çocuk	5.806
	Kız Çocuk	19.172
	Ana-Baba	4.066
Ölüm Aylığı (4/b)*	Eş (Erkek)	3.207
	Eş (Kadın)	201.736
	Erkek Çocuk	22.228
	Kız Çocuk	206.882
	Ana-Baba	304
Ölüm Geliri (4/b)*	Eş (Erkek)	5
	Eş (Kadın)	411
	Erkek Çocuk	133
	Kız Çocuk	221
	Ana-Baba	10
Ölüm Aylığı (4/c)	Eş (Erkek)	6.197
	Eş (Kadın)	149.852
	Erkek Çocuk	15.807
	Kız Çocuk	195.379
	Ana-Baba	10.080
TOPLAM		1.564.233

Kaynak: (www.sgk.gov.tr, Sgk İstatistik Yıllıklarından derlenmiştir).

**Tarım dahil*

Türkiye’de kabul edilen çalışma çağı 15-64 yaş aralığına işaret etmektedir (Şentürk, 2015, s.141). Tablo 6’da detaylı bir şekilde gösterildiği üzere 2020 yılında çalışma çağında olup hak sahibi olmaları sebebiyle kurumdan gelir/aylık alan kişi sayısı 1.564.233’tür. Bu kişiler gelir/aylık almaya devam edebilmek için ya istihdama hiç katılmamakta ya da kayıt dışı çalışmaktadır. Dikkat çeken bir diğer hususta hak sahibi olarak kurumdan gelir/aylık alan-

ların çoğunluğu kadınlardan oluşmaktadır. Dolayısıyla hak sahiplerine bağlanan aylık/gelirleri sosyal sigortacılık anlayışından ziyade sosyal yardım anlayışına evirildiği söylenebilmektedir (Alper, 2017, s.17-18).

2.1.3. İşsizlik

Türkiye’de sosyal güvenlik sisteminin finansman krizinin altında yatan temel nedenlerden biri de işsizliktir (Kırmızı ve Hüseyinli, 2019, s.1224; Organ ve Yavuz, 2017, s.122).

TÜİK’e göre referans dönemi içinde istihdam halinde olmayan (kâr karşılığı, yevmiyeli, ücretli ya da ücretsiz olarak hiçbir işte çalışmamış ve böyle bir iş ile bağlantısı da olmayan) kişilerden iş aramak için son 4 hafta içinde iş arama kanallarından en az birini kullanmış ve 2 hafta içinde işbaşı yapabilecek durumda olan 15 ve daha yukarı yaşta fertler “işsiz” olarak⁴⁵; işsizlik oranı da işsiz nüfusun işgücü içindeki oranını ifade etmektedir (TÜİK, 2020).

Tablo 7. Türkiye’de 2015-2020 Yılları Arasında İşsizlik Oranları

Yıl	İşsizlik Oranı (%)
2015	10,3
2016	10,9
2017	10,9
2018	11,0
2019	13,7
2020	13,4

Kaynak: (www.tuik.gov.tr (12.01.2021, 13.12.2021)).

Tablo 8 ‘de Türkiye’de kadın ve erkek işsizlik oranları ayrı ayrı verilmiştir. Buna göre kadınlarda işsizlik oranlarının daha yüksek olduğu göze çarpmaktadır.

Tablo 8. Türkiye’de 2015-2020 Yılları Arasında Kadın -Erkek İşsizlik Oranları

Yıl	Erkek İşsizlik Oranı (%)	Kadın İşsizlik Oranı (%)
2015	9,4	13
2016	10,2	16
2017	8,8	13,4
2018	11,2	14,7
2019	11,7	16,6
2020	12,6	15,3

Kaynak: (www.tuik.gov.tr (12.01.2021, 13.12.2021)).

İşsizlik birçok alanda olumsuz etkileri olmakla birlikte bu kişilerin çalışma imkânı bulamaması, hali hazırda çalışan ve prim ödeyen kişilere ilave yük getirmektedir (Organ ve Yavuz, 2017, s.114).

⁴ Üç ay içinde başlayabileceği bir iş bulmuş ya da kendi işini kurmuş ancak işe başlamak ya da işbaşı yapmak için çeşitli eksikliklerini tamamlamak amacıyla bekleyenler de işsiz nüfus kapsamına dahildirler.

⁵ 2014 yılı öncesinde iş arama kriterinde referans dönemi olarak “son 4 hafta” yerine “son 3 ay kullanılmaktaydı.

2.2. Sosyal Güvenlik Sistemine Siyasi Müdahaleler (Aflar, Borçlanmalar, Erken Emeklilik)

Aktif-pasif sigortalı oranının arzu edilen rakamlara ulaşmasını engelleyen başlıca sebeplerden biri erken emeklilik uygulamalarıdır (Organ ve Yavuz, 2017, s.122; Cural, 2016, s.697). 1990'lı yıllarda benimsenen erken emeklilik uygulamaları sosyal güvenlik sisteminin giderlerini artırarak finansman açığını da büyütüştür (Organ ve Yavuz, 2017, s.110; Altınöz; 2017, s.74).

Genç emekli sayısının fazlalığı, kısa süre prim ödemesine rağmen uzun bir süre boyunca emekli aylığı alan kişi sayısını işaret etmektedir. Daha önce de değinildiği üzere bu kişinin kendisi ile sınırlı kalmamakta ve sigortalının vefatı sonrasında bakmakla yükümlü olduğu kişilerin aylık almasıyla devam etmektedir (Altınöz, 2017, s.62-63).

4447 sayılı Kanun ve 5510 SSGSSK ile erken emekliliğin önüne geçilmişse de erken emeklilik uygulamalarının yakın bir geçmişte yürütülmesi sebebiyle finansman açığına olumsuz etkileri hala sürmektedir (Canbay ve Demir, 2013, s.306). Öyle ki Sosyal Sigortalar Sistemi'nin 1999 öncesinde emekli olanlara yükümlülükleri devam etmektedir (Karadeniz, 2014, s.6).

Aktüeryal dengeler gözetilmeden, popülist politikalarla ve kolay şartlarla sağlanan erken emeklilik, prim ödeme ve çalışılan süreye kıyasla bağlanan yüksek yaşlılık aylıkları sistemin giderlerini artırmıştır. İlaveten borçlanma ve her dönem getirilen ceza ve prim afları da sosyal güvenlik sisteminin giderlerini artırmaktadır (Soy, 2020, s.54; Angın, 2019, s.435; Tatlı ve Göçer, 2015, s.93; Karadeniz, 2014, s.6; Canbay ve Demir, 2013, s.458). Örneğin, yurtdışında geçirilen dönemler için borçlanma imkânı verilerek çalışılmış kabul edilmesi ile emeklilik hakkı verilmektedir. Sosyal sigortacılık mantığına aykırı olan bu uygulama ile kişiler borçlanma yoluyla kuruma yatırdıkları ödemeyi almaya başladıkları emekli aylığı ile yaklaşık 10 yılda geri almaktadır (Karadeniz, 2014, s.33). Akabinde de hak sahipleri bu aylıkları almaya devam etmektedir.

Cezaların ve borç zamlarının silinmesi ve prim aflarının devamlılık kazanması işverenlerin ve kendi nam ve hesabına prim ödeyenlerin affın çıkacağı düşüncesiyle vaktinde primlerini eksik ödemelerine ya da hiç ödememelerine sebep olmaktadır (Karadeniz; 2014, s.32). Bu durum kurumun primleri tahsil edememesine neden olmaktadır (Alper, 2011, s.13).

Erken emeklilik, borçlanma ve af nedeniyle sosyal güvenlik haklarından faydalanan kişilerin ve hak sahiplerinin sağlık giderleri de sistemin giderlerini artıran unsurlar olmaktadır (Gökbayrak, 2010, s.55-156).

2.3. Sosyal Güvenlik Ahlakının Yetersizliği

Aktif/pasif sigortalı sayısının arzu edilen oranlarda olmamasının bir diğer nedeni de sosyal güvenlik ahlakının yetersizliğidir (Organ ve Yavuz, 2017, s.109).

Bir ülkede sosyal güvenlik ahlakının oluşması halkın kamu kurumlarına olan güven ve saygı düzeylerine ilişkin kültürüne bağlıdır. Sosyal güvenlik ahlakının oluşmasındaki yetersizlik ise sosyal güvenlik ile ilgili edimlerden faydalanmak için girilen hilelerin karşılığı olan yaptırımların caydırıcılık düzeyi ile ilgilidir (Goveia ve Sosa, 2017, s.88). Türkiye’de sosyal güvenlik ahlakının yeterli düzeye gelememiş olmasının sebepleri ise kayıt dışı istihdam, işsizlik, toplumun eğitim seviyesinin düşüklüğü, ekonomik krizler olarak sayılabilir. Sosyal güvenlik ahlakının yetersizliği sonucu ortaya çıkan başlıca sosyal güvenlik hileleri ise sahte sigortalılık, dul ve yetim aylığından hak sahibi olabilmek için eşten boşanılmasına rağmen, boşanılan eşle birlikte yaşamadır. Bu hilelerin devam ediyor olması da doğmasına sebep olan etkenlerin yanında denetimlerin yetersizliğidir (Organ ve Yavuz, 2017, s.112).

2.3.1. Sahte Sigortalılık

İş Kanunu ve Türk Borçlar Kanununda belirtildiği üzere yazılı ve/veya sözlü bir iş ya da hizmet sözleşmesine dayanmadığı halde, bir tarafın işveren diğer tarafın işçi olduğu, işveren tarafından verilen emir ve talimatlar çerçevesinde ücret karşılığı yapılan bir iş olmaksızın kişilerin “çalışan” olarak Sosyal Güvenlik Kurumu’na bildirilmesi “sahte” bildirim bildirimi yapılan kişi de “sahte” sigortalıdır (5510 Sayılı SSGSSK, m.3; Güzel vd. 2014, s.104-113; Çelik, 2005, s. 72-74; Aslanköylü, 2004, s. 138). Yargıtay kararlarına da yansdığı üzere bir kişinin sigortalı sayılabilmesi için “eylemli” çalışma olgusunun bulunması gerekmektedir (Demir, 2014, s.139). Dolayısıyla “sahte sigortalı” fiilen çalışmayan kişinin çalışan gibi sosyal güvenlik kurumuna bildirilmesidir. Kişiler bu yolla sigortalı olmanın haklarından (iş göremezlik geliri, işsizlik ödeneği, emekli aylığı, genel sağlık sigortasından sağlanan sağlık yardımları gibi) faydalanma gayesi gütmektedir.

Sahte sigortalılık fiilen var olan, aktif iş yürüten işyeri dosyalarından yapılabileceği gibi sadece sahte sigortalılık bildirmek için kurulan ve fiilen olmayan işyerlerinden de yapılabilmektedir. Bu sebeple bildirimleri yapılan kişilerin primleri genellikle kuruma ödenmemektedir. Kişiler sahte sigortalılık yoluyla çoğunlukla emekli olduğundan aktif/pasif sigortalı dengesi aktifler aleyhine bozulmaktadır. Sigortalı olmanın sağladığı diğer hakları elde etmeleri ile de kurumun giderlerini arttırmaktadır.

Aşağıdaki tabloda 2015-2020 yılları arasında Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından yapılan denetim sayıları ve bu denetimlerde tespit edilen sahte işyeri ve sahte sigortalı sayıları gösterilmektedir.

Tablo 9. SGK Sahte İşyeri-Sahte Sigortalı İstatistikleri 2015-2020

YILLAR	DENETİM SAYISI	SAHTE İŞYERİ	SAHTE SİGORTALI
2015	4.055	1.897	64.825
2016	4.162	1.738	71.326
2017	4.445	1.474	69.056
2018	4.235	2.073	60.578
2019	4.856	2.472	50.275
2020*	3.167	411	25.253
Toplam	35.627	13.451	466.112

Kaynak: (SGK 27.08.2020 tarih 10090843 sayılı yazı ve ekleri)

*30.06.2020 tarihine kadar

2.3.2. Boşandığı Eşi ile Birlikte Yaşama Olgusu

Bilindiği üzere hak sahibi sıfatıyla kurumdan gelir/aylık alabilmeleri için dul kalan eşin evlenmemiş olması, kız çocuklarının da bekar ya da boşanmış olmaları gerekmektedir (5510 SSGSSK). Bu koşulun yerine getirilmesi için dul eşler sonradan evlendikleri eşlerinden anlaşarak hukuken boşanmakta ve ölen eşlerinden dolayı dul aylığı almaktadır. Kız çocukları da ölen anne/babalarından yetim aylığı almak adına eşlerinden anlaşarak hukuken boşanmaktadır. Ancak bu kişilerin eylemi hak sahipliğini elde edebilmek için olup boşandıkları eşleri ile fiilen birlikte yaşamaları devam etmektedir (Duman, 2019, s.79). Bu durum Sosyal Güvenlik Kurumu Sosyal Güvenlik Denetmenlerince tespit edildiğinde bu kişilere bağlanan gelir/aylık kesilmektedir (Sosyal Güvenlik Denetmenleri Çalışma Talimatı, 15.09.2020 tarih 39 sayılı Genelge; Cengiz; 2017, s.11). Tespit yapılmadığı sürece bu kişilere aylık/gelir verilmekte ve sağlık giderleri genel sağlık sigortasından karşılanmaktadır. Bu durum pasif sigortalı sayısını ve kurumun giderlerini arttırmaktadır.

2.4. Kaynakların Yerinde ve Etkin Kullanılmaması

Daha önce de değinildiği üzere Sosyal Güvenlik Kurumunun primler haricindeki gelirlerini diğer kaynakların işletmesinden doğan faiz, rant ve kâr gibi unsurları oluşturmaktadır (Deniz, 2020, s.28).

Kaynakların amacında ve etkin bir şekilde kullanılmaması sosyal güvenlik sisteminin finansman sorunlarından birini oluşturmaktadır (Canbay ve Demir, 2013, s.307).

2.5. Kurumlar Arası Koordinasyon Eksikliği

Kamu Kurum ve Kuruluşları arasındaki koordinasyon eksikliği 5510 sayılı yasa ile artırılmış olsa da bazı sorunlar devam etmektedir. Özellikle dış denetim birimine sahip olan kurumlarla koordinasyon kayıt dışı istidamın önüne geçilmesinde önem taşımaktadır. Başta Gelir İdaresi denetim elemanları olmak üzere dış denetim birimi olan kurumların yaptıkları yoklamalarda kayıt dışı çalışma ile ilgili tespitlerin kendi görevleri olmadığını düşünmeleri

ve ek iş yükü olarak görmeleri neticesinde öngörülen verim alınmamaktadır (Karadeniz, 2014, s.28).

Sosyal güvenlik kurumu sosyal sigortalar sisteminde kullanmak üzere diğer kamu kurumlarıyla protokoller düzenleyerek bu kurumların kendi işlemlerinde kullandıkları bilgilerin sosyal güvenlik kurumu personeline erişim imkânı sağlamıştır. Ancak kurumlar arası veri paylaşımına yönelik protokollerin yeterli düzeyde bilginin paylaşılmasına müsaade etmediği durumlar yaşanmaktadır. Bu durumlarda sosyal güvenlik kurumu personeli diğer kurumlarla yazışma yaparak bilgileri temin etmek istediğinde ilgili kurumlar “protokol” gereğince zaten bilgilere erişim imkânı olduğundan bahisle bilgi vermemesi kurumun yeterli tespit yapamamasına neden olmaktadır. Bu durum da gereksiz gelir/aylık bağlamalarına sebebiyet verebilmektedir.

3. Tespit Edilen Sorunlara Yönelik Çözüm Önerileri

Türkiye’de sosyal güvenlik sistemi primli ve primsiz rejimler olmak üzere iki şekilde yürütülmektedir. Primli rejimlerin finansmanı, büyük çoğunlukla, çalışanlar adına kendileri ya da işverenleri tarafından kısa ve uzun vadeli sigorta kolları için ödenen primlerle sağlanmaktadır. Primli rejimlerden görevli devlet kurumu Sosyal Güvenlik Kurumu’dur. Sosyal Güvenlik Kurumu yılı yılına finansman yöntemi ile aktif sigortalılardan aldığı primler ile pasif sigortalıların giderleri ve diğer giderleri karşılamaktadır. Ancak sistem uzun yıllardır finansman problemi yaşamaktadır. Aktif-Pasif Sigortalı Oran Düşüklüğü sistemin en büyük problemlerinden biridir. Bu problemin ise birden çok nedeni bulunmaktadır. Bunlar; kayıt dışı istihdam, sosyal sigortalar kanununun hak sahipliği tanımının geniş olması ve işsizlik olarak sayılabilmektedir.

Kayıt dışı istihdamın azaltılması için işverenler üzerindeki prim ve vergi maliyetlerinin azaltılması, işyeri açma ve işçi çalıştırmaya yönelik bürokratik işlemlerin kolaylaştırılması, küçük işletmelerin rekabet gücünü arttırmak için teşviklerin artırılması gerekmektedir. Çalışanların kayıtlı istihdama yönelik bilgi ve farkındalıklarının yükseltilmesi gerekmektedir (Organ ve Yavuz,2017, s.121; Karaarslan, 2010, s.206-213). Bununla birlikte denetim elemanı sayısının artırılarak denetimlerin sıklaştırılması gerekmektedir. Bilindiği üzere Sosyal Güvenlik Denetmenleri kayıt dışı istihdamı önlemede en aktif rolü almaktadır. Bu meslek grubunun temel görevi kayıt dışı istihdamı önlemek olsa da Sosyal Güvenlik İl Müdürlerine bağlı çalışan denetmenler çoğunlukla il müdürlerinin kayıt dışı istihdam haricinde tayin ettikleri başka işleri yapmaktadır. Sosyal Güvenlik Denetmenlerinin kayıt dışı istihdam haricindeki iş yükünün altında kalması etkin ve yeterli düzeyde denetim yapmalarını da engellemektedir. Bir diğer sorunda il müdürlüklerine bağlı çalışmalarının sonucu olarak sosyal güvenlik denetmenleri yerelleşme nedeniyle denetimi etkin yerine getirememesi riski ile karşı karşıya kalabilmektedir. Kayıt dışı istihdamın azaltılmasının bir diğer yolu da kayıt dışı istihdamla mü-

cadele kapsamında ihdas edilen Sosyal Güvenlik Denetmenlerinin Grup Başkanlıkları düzeyinde örgütlenmeleri ve kayıt dışı istihdam dışındaki iş yükü altında bırakılmamalarıdır (Karadeniz, 2014, s.31-32-38).

Kayıt dışı istihdamı özendiren bir diğer unsur sosyal yardım ve sosyal sigorta sisteminden hak sahibi olarak yararlanmak için getirilen şartlardan bir tanesinin de “çalışmıyor olmak” olmasıdır (Karadeniz, 2014, s.24-25). Bu şart yerine kişilerin sosyo-ekonomik durumları, sağlık, eğitim gibi harcama yaptıkları bazı kalemlerin dikkate alınarak gelir testine tabi tutulmaları böylece sırf sosyal yardım ve sosyal sigorta gelir/aylığı bağlanması için kayıt dışı çalışmanın tercih edilmemesinin sağlanması gerekmektedir.

İşsizliğin azaltılması yeni iş alanlarının açılabilmesi ile mümkün olacağından yeni yatırımların yapılması elzemdir. Yapılacak yeni yatırım alanlarında çalışacak ana ve ara elemanların tamamının ülke vatandaşlarından oluşabilmesi gerekli eğitimin lise ve üniversite dönemlerinde alınabilmesi ile mümkündür. Bu sebeple eğitim kurumları ile çalışma hayatı arasında koordinasyonun güçlendirilmesi de gereklidir. Öte yandan aktif istihdam politikalarının güçlendirilmesi bu yolla işsiz kişilerin istihdam edilebilme imkânlarının artırılabilmesi için teknik ve mesleki eğitim almalarının sağlanması gerekmektedir (Organ ve Yavuz,2017, s.121; Karaarslan, 2010, s.225-226).

Ayrıca sosyal güvenlik hukukunda hak sahipliği tanımının revize edilmesi gerekmektedir. Yukarıda bahsedildiği üzere dul eşler; evliliğin ne kadar sürdüğü, bakmakla yükümlü olduğu 18 yaş altı ve/veya malul çocuğu olup olmadığı, gelir ve kazancı bulunup bulunmadığına bakılmaksızın ölüm aylığı elde etmektedir. Dul eşin çalışma hayatında bulunması yalnızca bağlanacak aylığın oranını etkilemektedir. Kız çocuklarının hak sahipliği de bekar ya da boşanmış olması ve çalışma hayatında yer alıp almadığına göre belirlenmektedir. Ancak hak sahiplerinin kurumdan gelir/aylık hakkı elde edebilmeleri evliliğin ne kadar sürdüğü, yaş, eğitimin devam edip etmemesi, çalışma hayatında bulunup bulunmama, gelir ve kazancının olup olmaması gibi koşullar ile birlikte değerlendirilmelidir. Bu değerlendirme ile genelleştirilmiş sosyal güvenlik yardımları yerine, kişisel ihtiyaçlar ve farklılıklar dikkate alınabilecektir (Özmen, 2017, s.616).

Kayıt dışı istihdamın ve işsizliğin azaltılması ile genelleştirilmiş bir hak sahipliği yerine kişinin sosyo-ekonomik durumuna göre revize edilmiş bir hak sahipliği tanımı ile aktif sigortalı sayısının artması, pasif sigortalı sayısının azalması sağlanabilecektir. Bu yolla kurumun gelirleri artarken giderleri azalacak ve finansman sorununun çözümüne katkı sunacaktır.

Sosyal güvenlik sistemine siyasi müdahaleler başlıca problemlerden biridir. Sosyal güvenlik uygulamalarının doğrudan tüm vatandaşlarla ilgili olması siyasi saiklerle sosyal güvenlik afları, borçlanma ve erken emeklilik imkânı sunan yasaların çıkmasına neden olmaktadır (Organ ve Yavuz, 2017, s.110). Düzenli olarak çıkan aflar, verilen borçlanma hakları ve erken emeklilik uygulamaları kurumun vaktinde toplaması gereken primi toplayamama-

sına ve aktif-pasif sigortalı oranını koruyamamasına sebep olmaktadır. Erken emeklilik uygulamalarının 4447 sayılı kanun ile önüne geçilmiş ise de daha önceden bu hakkı elde etmiş kişiler ve hak sahiplerinin varlığı finansmanı olumsuz etkilemeye devam etmektedir. Prim ve ceza afları ile borçlanma hakları ise sosyal sigortacılık anlayışından uzak bir şekilde her dönem varlığını sürdürmektedir. Bu noktada sosyal güvenlik kurumunun özerk bir yapıda olduğu da göz önüne alınarak popülist yaklaşımlar yerine uzun vadeli kararlarla sosyal güvenlik kurumunun finansmanını olumsuz etkileyecek uygulamalara son verilmelidir. Bu sayede kendi nam ve hesabına çalışanlar ile işverenlerin “nasıl olsa af çıkar” beklentisi içine girerek vaktinde primleri ödememelerinin yolu kapanacak ve kurumdan sağlayabilecekleri çeşitli teşviklerden yararlanabilmek için zamanında ödemelerini yapmaları ile kurumun prim tahsil edebilme kabiliyeti artacaktır. Yurtdışı borçlanmaların yerine vatandaşların yurt dışında buldukları sürede her ay isteğe bağlı olarak SGK'ya düzenli prim ödemeleri hem kişilerin hiçbir hak kaybına uğramadan aylık alabilmelerini hem de ödedikleri primlerin sosyal sigortacılık ilkeri içerisinde değerlendirilmesini sağlayacaktır (Karadeniz, 2014, s.32-33).

Sosyal güvenlik sisteminin finansman sorunlarının bir diğer sebebi Türkiye’de sosyal güvenlik ahlakının yetersiz olmasıdır. Türkiye’de sosyal güvenlik ahlakının yetersizliği sahte sigortalılığı ve boşandığı eşi ile fiilen birlikte yaşayıp vefat eden eş/ana-babalarından dolayı kurumdan gelir/aylık alan kişilerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Sahte sigortalılık, kişilerin daha avantajlı olan 4/a statüsünden emekli olmak, sürekli iş göremezlik geliri almak, işsizlik yardımı alabilmek için eksik günün doldurulması gayesi ya da birey ya da bireyin aile üyelerinden birinin kronik hastalığı nedeniyle sağlık sigortasından yararlanmak amacıyla yapılmaktadır. Tüm sigorta kollarından emekli olma şartlarının ve aylık bağlama oranlarının eşitlenmesi, sigortalı olmak isteyen ancak herhangi bir yerde çalışmayan/çalışmak istemeyen kişilerin isteğe bağlı sigortalı olmaya yönlendirilmeleri emeklilik için sahte sigortalılığa yönelmeyi engelleyecektir. Bununla birlikte sosyal yardımların güçlendirilmesi ile kişilerin işsizlik yardımı ya da sağlık giderlerini karşılayabilmek için sahte sigortalılığı çare olarak görmesinin önüne geçilebilecektir.

Sosyal Güvenlik Kanunu’nda hak sahibi olarak gelir/aylık bağlanması için bekar/dul olmanın şart koyulması bu gelir/aylıktan yararlanmak isteyen kadınların eşleri ile anlaşarak boşanıp medeni durumlarını kanuna uydurmaya çalıştıkları bununla birlikte eşleri ile aile hayatlarının devam ettirdikleri sonuçları ortaya çıkarmaktadır. Bu durum kimi zaman işsizlik ve yoksulluk nedeniyle kimi zaman da yalnızca aile gelirini arttırmak amacıyla ortaya çıkmaktadır. Daha önce de değinildiği üzere sosyal sigortalarda “hak sahipliği” kavramının kişinin sosyo-ekonomik durumu göz önünde bulundurulur ve gelir testine tabi tutularak belirlenmesi gerekmektedir. Tablo 6’da görüldüğü üzere tüm sigorta statülerinde bağlanan ölüm gelir/aylık alanların

büyük çoğunluğunu kadınlar oluşturmaktadır. Bu durum toplumsal problemlerin sosyal sigortalar aracılığıyla çözülmeye çalışıldığına işaret etse de bulunan bu çözüm yolu da sosyal sigortalar sisteminin finansman problemi yaşamasına sebep olmaktadır. Kadının toplumsal hayata katılımı eğitim alması, çalışma hayatına aktif katılımı ile mümkündür. Yukarıda da değinildiği üzere Türkiye’de kadın işsizlik oranları erkek işsizlik oranlarına göre daha yüksektir. Kadınların geçimlerini sağlayamadığı durumlarda bu gelir/aylıklara muhtaç hale gelmeleri söz konusu olduğundan kadın istihdamının teşvik edilmesi için yeni tedbirlerin alınması gerekmektedir. Yine kadınların eğitim seviyelerinin yükseltilmesi, mesleki ve teknik eğitim almalarının sağlanması da işsizlik oranlarının düşmesine vesile olacaktır. İlâveten sosyal yardımların güçlendirilmesi de eğitim ve çalışma imkânı bulunmayan kadınların sosyal sigortalardan usulsüz yararlanmak zorunda kalmalarını engelleyecektir.

Kaynakların etkin ve yerinde kullanılmaması bir diğer finansman problemlerinden biridir. Sosyal sigortalar sebebiyle tahsil edilen primlerin sigortalıların giderleri dışında bir sebeple kullanılmaması, bu kaynakların en fazla faiz, rant vs. elde edilecek şekilde değerlendirilmesi gerekmektedir.

Kurumlar arası koordinasyon eksikliği sosyal sigortalar sisteminin finansman sorunu yaşamasının nedenlerinden biridir. 5510 sayılı yasa ile kurumlar arası güçlendirilen koordinasyonun daha da artırılabilmesi için diğer kurumlarda bulunan dış denetim elemanlarının tutacakları tutanaklarda işyeri çalışanlarına yer vermelerinin öneminin anlaşılması ve bu verilerin kayıt dışı istihdamı önlemede oynadığı rolün anlaşılabilmesi için diğer kurumların denetim elemanlarına kayıt dışı istihdama yönelik eğitim verilmesi gerekmektedir (Karadeniz, 2014, s.28). İlâveten kurumlar arası protokoller aracılığıyla sağlanan veri paylaşımının sosyal güvenlik personeline gerekli tüm bilgiyi sağlayacak düzeyde olması gerekmektedir.

Sonuç

Bismarck Modeli Sosyal Sigortalar Sistemi benimsenen Türkiye’de, sistem uygulanmaya başlanmasından çok kısa süre sonrasında finansal sorunlarla yüz yüze gelmiştir. Finansal sorunların ortaya çıkışı ve büyümesinin birden fazla sebebi bulunmaktadır. Çalışmada bu sebeple aktif-pasif sigortalı oran düşüklüğü, sosyal güvenlik sistemine siyasi müdahaleler, sosyal güvenlik ahlakının yetersizliği, kaynakların yerinde ve etkin kullanılmaması ve kurumlar arası koordinasyon eksikliği olmak üzere altı farklı ana başlık altında belirlenmiştir. Ancak bu sebeplerin ortaya çıkışı da birbirinden farklı faktör nedeniyle. Örneğin çalışmada aktif-pasif sigortalı oran düşüklüğünün sebepleri kayıt dışı istihdam, Sosyal Sigortalar Kanununda hak sahipliği tanımının geniş olması ve işsizlik olarak belirlenmiş, sosyal güvenlik ahlakının yetersizliği sahte sigortalılık ve boşandığı eşi ile birlikte yaşama olgusu alt başlıkları ile işlenmiştir. Keza sosyal güvenlik sistemine siyasi müdahaleler denildiğinde de aflar, borçlanmalar ve erken emeklilik gibi birbirinden oldukça

farklı işlemler söz konusu olmaktadır. Dolayısıyla alt başlıkların uzaması sosyal güvenlik sisteminde görülen finansal sorunların komplike bir hal almasını yansıtmaktadır. Ancak her bir sorunun spesifik çözüm yolları ile ele alınarak istikrarlı bir politika izlenmesi gelecek dönemlerde sosyal güvenliğin sürdürülebilirliğini sağlayacaktır.

Kaynaklar

- 2006/28 sayılı Genelge, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 04.10.2006 tarih 26309 Sayılı Resmî Gazete.
- 5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu, 16.06.2006 tarih 26200 Sayılı Resmi Gazete.
- Alper, Y. (2019). Sosyal güvenlik ve emeklilik yaşı. Alper, Y. (Der.) *Sosyal Güvenlik Üzerine Yazılarım* içinde (s.47-52). Ankara: Türk Metal Sendikası Yay.
- Alper, Y. (2011). Sosyal güvenlik reformu ve finansmanla ilgili Beklentiler. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 1, 7-47.
- Alper, Y. (2017). Sosyal güvenlik reformu (2008-2016): Kapsamla ilgili gelişmeler. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 68, 1-23.
- Altunöz, U. (2017). Sosyal güvenlik politikaları açısından bütçe transferlerinin makroekonomik etkileri: Türkiye deneyimi. *International Review Of Economics And Management*, 5(1), 58-77.
- Akpınar, T. ve Öğütoğulları, E. (2020). Türkiye’de sosyal güvenliğin kısa tarihçesi. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 6, 132-141.
- Akyıldız, H. (1999). Dünyada sosyal güvenlik alternatif reform arayışları. *Deü İibf Dergisi*, 14(2), 197-214.
- Angın, C. (2019). Sosyal güvenlik reformu, kamu personeli ve emeklilik. *Odü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi (Odüsobiad)*, 9(3), 427-441.
- Aslanköylü, R. (2004). *Sosyal sigortalar kanunu yorumu ve ilgili kanunlar*. Ankara: Yetkin Yay.
- Kalkınma Bakanlığı. (2018). *Sosyal güvenlik sisteminin sürdürülebilirliği özel ihtisas komisyonu 1. Taslak Rapor*, Hazırlayan: Oğuz Karadeniz, T.C. Kalkınma Bakanlığı Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018).
- Bolukçu, F. (2019). Türkiye sosyal güvenlik harcamalarının kapsamı ve finansman yapısı. *Türkiye Sağlık Bilimleri ve Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 11-27.
- Canbay, T. ve Demir, M. (2013). Türkiye’de sosyal güvenlik açıkları ve sosyal güvenlik ahlakı. *Yönetim Ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(2), 303-315.
- Cural, M. (2016). Türk sosyal güvenlik sisteminin mali yapısı ve sisteme yapılan bütçe transferlerinin ekonomik yansımaları. *Suleyman Demirel University Journal of Faculty of Economics & Administrative Sciences*, 21(2), 693-706.
- Çelik, N. (2005). *İş hukuku dersleri*. 18. Basım. İstanbul. Beta Basım Yayım.
- Demir, M. (2014). Sosyal güvenlik mevzuatına aykırılıktan doğan suçlar ve kabahatler ile cezalarına ilişkin genel değerlendirmeler/Öneriler. *SGD-Sosyal Güvenlik Dergisi*, 4(2), 120-144.
- Deniz, H. (2020). *Türkiye’de sosyal güvenlik kurumu finansmanı ve 2010-2018 yılları finansman açıklarının karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

- Dilik,S. (1980). Sosyal güvenlik ve sosyal hizmetler arasındaki ilişkiler. <https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12575/52081/4995.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (erişim: 20.10.2020).
- Duman, B. (2019). Yargı kararlarına göre 5510 sayılı kanununun 56/son maddesi uyarınca boşandığı eşle birlikte yaşayanın ölüm aylığının kesilmesi. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 23(2), 79-119.
- Gerek, N. (2000). *Sosyal güvenlik hukuku*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Gerek, N., Karaca, N. G., Baybora, D. ve Kocabaş, F. (2013). Sosyal güvenlik hukuku hakkında genel bilgiler ve ülkemizde sosyal güvenlik hizmetlerinin kurumsal yapısı. Gerek, N ve Kocabaş, F. (Ed). *İş Ve Sosyal Güvenlik Hukuku* içinde. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık öğretim Fakültesi Yayınları, s.194-226.
- Gökbayrak, Ş. (2010). Türkiye’de sosyal güvenliğin dönüşümü. *Çalışma Ve Toplum*, 25(2), 141-162.
- Gümüş, E. (2008). Türk sosyal güvenlik sisteminin değerlendirilmesi ve sosyal güvenlik kurumlarının finansal geleceği. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, 45(517), 23-42.
- Güvercin, C. H. (2004). Sosyal güvenlik kavramı ve Türkiye’de sosyal güvenliğin tarihçesi. *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, 57(2), 89-95.
- Güzel,A., Okur,A.R. ve Caniklioğlu,N. (2014). *Sosyal güvenlik hukuku*. İstanbul. Beta Basım Yay.
- Cengiz, İ. (2017). Muvazaalı boşanmanın tespiti ile ölüm aylığının kesilmesi. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 32, 1-16.
- Kadim. (2006). *Kayıt dışı istihdamla mücadele projesi ile ilgili 2006/28 Sayılı Başbakanlık Genelgesi (2006)*, T.C. Resmi Gazete, 26309, 4 Ekim 2006.
- Kalaycı, C., ve Kalan, E. (2017). Türkiye’de kayıt dışı istihdamla mücadele politikalarının analizi. *Uluslararası Ekonomi İşletme Ve Politika Dergisi*, 1(1), 17-34.
- Kamalıoğlu, N.Ç. (2014). *Kayıt dışı istihdam ve Türkiye’de uygulanan mücadele politikalarının değerlendirmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Karaarslan, E. (2010). *Kayıt dışı istihdam ve neden olduğu mali kayıpların bütçe üzerindeki etkileri: Türkiye örneği*. Ankara: Mali Hizmetler Derneği, Yayın No: 7.
- Kırmızı, E., ve Hüseyinli, N. (2019). Sosyal güvenlik hakkının geleceği üzerine bir değerlendirme. *Çalışma Ve Toplum*, 61(2), 1205-1238.
- Mahiroğulları, A. (2017). Türkiye’de kayıt dışı istihdam ve önlemeye yönelik stratejiler. *Süleyman Demirel University Journal Of Faculty Of Economics & Administrative Sciences*, 22(2), 547-565.
- Organ, İ. ve Yavuz, E. (2017). Sosyal Güvenlik sistemi açıklarının analizi ve ekonomi üzerindeki etkisi. *Aydın İktisat Fakültesi Dergisi*, 2(1), 105-123.
- Özmen, Z. (2017). Avrupa’da sosyal güvenlik sisteminin finansmanı: Farklı refah devletleri üzerine bir inceleme. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(2), 600-620.
- Özsuca, Ş. (2003). Küreselleşme ve sosyal güvenlik krizi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 58(02). 133-152.
- SGK (2020). 27.08.2020 tarih 10090843 Sayılı Yazı ve Ekleri.
- SGK (2020). 2020/39 Sayılı Genelge ve Sosyal Güvenlik Denetmenleri Çalışma Talimatı.

- SGK, Aylık İstatistik Bültenleri, Aralık 2021, http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/istatistik/aylik_istatistik_bilgileri, (erişim: 07.07.2020, 13.12.2021).
- SGK, *Aktif-Pasif Sigortalı Sayısı*, SGK Veri Uygulaması. (erişim: 13.12.2021).
- SGK, *Kayıt dışı İstihdam Oranı*, Kayıtdışı İstihdam Oranı (sgk.gov.tr) (erişim: 13.12.2021).
- SGK, *Pasif Ölüm Aylığı/Geliri Alan Sigortalı Sayısı (Hak Sahibi) (4/a, 4/b, 4/c)*, SGK Veri Uygulaması. (erişim: 13.12.2021).
- SGK, *İşveren Prim Oranları*, İşveren Prim Oranları (sgk.gov.tr). (07.07.2020, 13.12.2021).
- Soy, M. (2020). *Türk sosyal güvenlik sisteminde kısa vadeli sigorta kolları ve AB ülkeleri ile karşılaştırma: Almanya, Birleşik Krallık ve İsveç Örnekleri*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi Ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Ankara.
- Şenocak, H. (2009). Sosyal güvenlik sistemini oluşturan bileşenlerin tarihi süreç ışığında değerlendirilmesi. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 56, 409-468.
- Şentürk, F. (2015). Türkiye’de işgücü piyasası ve istihdamın yapısı. *Sosyal Güvence*, 7, 113-143.
- TÜİK, (2021). *İşsizlik*, TÜİK - Veri Portalı (tuik.gov.tr). (erişim: 13.12.2021).
- Yaşar, G. (2011). Türkiye’de sosyal güvenliğin neoliberal dönüşümü/neoliberal transformation of social security in Turkey. *Mülkiye Dergisi*, 35(272), 163-194.